

COVID-19 VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

COVID-19 AND INTERNATIONAL RELATIONS

Furkan YEMİŞÇİ

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Siyasi Tarih Yüksek Lisans Programı, Kocaeli/Türkiye

Reference Yemişçi, F. (2020). "Covid-19 Ve Uluslararası İlişkiler", Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:5, Issue: 13; pp:131-138

ÖZET

Her geçen gün birbirine daha çok bağlanan bir dünyada ortaya çıkan Covid-19 salgını küresel etkileri ve sonuçlarıyla birlikte sosyal alanı geniş ölçüde etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı Covid-19 salgınının yaratacağı ekonomik, sosyal ve siyasal etkilerin uluslararası sistem ve uluslararası ilişkiler disiplini üzerinde bırakacağı olası etkileri tartışmaya açmaktır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda her geçen gün birbirine daha çok bağlanan bir dünyada, salgının yarattığı etkilerin de birbirleriyle bağlantılı olduğu somut bir şekilde görülmektedir. Bu doğrultuda, salgının yaratacağı öngörülen ekonomik sonuçların hem uluslararası sistemdeki mevcut sorunları derinleştireceği, hem yeni sorunları gündeme getireceği hem de uluslararası ilişkiler disiplininin tartışma gündemini etkileyeceği öngörülmektedir. Salgının yaratacağı ekonomik sorunların, kaçınılmaz olarak sosyal ve siyasal etkileri olacaktır. Bu sebeple çalışmada, salgının yaratacağı öngörülen ekonomik sonuçlar değerlendirilerek bu sonuçlar temelinde salgın sonrası süreçte uluslararası sistemin alacağı olası şekil tartışılmaktadır. Bu doğrultuda salgın sonrası süreçte küreselleşme sürecinin nasıl şekilleneceği, mevcut yapıdaki eşitsizliklerin nasıl bir hal alacağı ve uluslararası sistemde ne gibi olası çatışma unsurlarının oluşabileceği tartışılmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası ilişkiler disiplininde ulusal güvenlik ve siber egemenlik anlayışları temelinden hareketle salgın sonrası süreçte yeni tartışma gündemlerinin oluşma olasılığı yahut var olan tartışma gündemlerinin ön plana çıkma olasılıkları değerlendirilmektedir. Küresel ölçekte böylesine gerçek bir şekilde hissedilen ve somut sonuçlar doğuran bir salgının ulusal güvenlik anlayışlarını dönüştürme potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte, salgın sürecinde uluslararası sistemdeki aktörlerin tutumları gözönünde tutulduğunda Çin ve Batı arasındaki var olan siber egemenlik anlayışı farklılığının güçlü bir şekilde disiplini etkileme potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Covid-19, Küreselleşme, Sosyal Eşitsizlik, Ulusal Güvenlik, Siber Egemenlik

ABSTRACT

The outbreak of Covid-19, which is emerging in a world that is more and more connected with each other, affects the social sphere widely, with its global effects and consequences. The aim of this study is to discuss the possible effects of the economic, social and political effects of the Covid-19 epidemic on the international system and the discipline of international relations. In a world that is more and more connected with each other in line with the developments in communication and transportation technologies, it is seen in a concrete way that the effects of the epidemic are also related to each other. Accordingly, it is envisaged that the economic consequences of the outbreak will both deepen the existing problems in the international system raise new problems and affect the discussion agenda of the international relations discipline. The economic problems caused by the outbreak will inevitably have social and political implications. For this reason, they economic consequences of the outbreak are evaluated and the possible shape of the international system in the post-epidemic process is discussed how the globalization process will take shape in the post-epidemic period, how the inequalities in the current structure will become, and what possible conflict elements may occur in the international system. However, in the discipline of international relations, on the basis of national security and cyber sovereignty, the possibility of the formation of new discussion agendas in the post-epidemic process is evaluated as the possibility of the pre-existing discussion agendas coming to the fore. An outbreak that is felt in such a real way on a global scale and has tangible results has the potential to transform national security perceptions. However, given the attitudes of actors in the international system during the outbreak process, it is thought that existing understanding of cyber sovereignty differences between China and West has the potential to strongly influence discipline.

Key words: International Relations, Covid-19, Globalization, Social Inequality, National Security, Cyber Sovereignty

1. GİRİŞ

2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgınının tüm yaşantımızı belirli noktalarda etkilediği görülmektedir. Mevcut bir durum, içerisinde barındırdığı şeyler arasındaki ilişkiler çerçevesinde oluşmaktadır. Bu doğrultuda, şeyler arasındaki ilişkinin değişmesi yahut bu ilişkiye herhangi yeni bir şeyin katılması mevcut durumu kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Peter Berger ve Thomas Luckmann şöyle yazmaktadırlar: “Varsayalım ki, bütün Amerikan yapımı arabalar hakkında epey bilgili bir otomobil tamircisiyim. Amerikan yapımı arabalarla ilgili her şey, gündelik hayatımın rutin, problemsiz yönünü teşkil eder. Ancak bir gün tamirhaneye birisi çıkagelip bana Wolswagen’ini tamir edip edemeyeceğimi sorabilir. Bu andan itibaren yabancı yapım arabaların problemlili dünyasına girmeye mecburumdur... yabancı yapım arabaları tamir etmek için gereken bilgi ve becerileri onun içine katmaya başladığımda, gündelik hayat zenginleşir(Berger, Luckman: 2008, s.38).” Bu doğrultuda, her ne kadar insanlık tarihinde ilk defa bir salgın hastalıkla karşılaşmış olunmasa da; bir salgın hastalığın mevcut durum içerisinde somut bir şekilde ortaya çıkması mevcut durumu etkilemektedir. Bu sebeple, salgınla birlikte uluslararası sistemdeki aktörler arasında var olan mevcut ilişkilerin tekrardan şekillenmesi ve mevcut durum içerisinde baskılanmış olan sorunların gün yüzüne çıkması olasıdır. Aynı zamanda uluslararası ilişkiler disiplininde yeni tartışmaların yahut var olan tartışmaların daha güçlü bir şekilde gündeme gelmesi olasıdır. Bu noktada ilk olarak uluslararası ilişkilerde güvenlik tartışmalarının yeni kavramlar ve yeni boyutlarla gündeme gelmesi beklenmektedir. Zira 1980’lerin sonundan itibaren başlayan güvenlik anlayışının genişlemesi durumu Covid-19’la birlikte somut bir gerçekliğe dönüşmüştür. Sinem Akgül Açıkmeşe’nin belirttiği gibi 1980’lerin sonlarında, süper güçler arasındaki gerilim ortadan kalkarken, güvenliğin askeri sorunlardan ziyade yoksulluk, nüfus fazlalığı, çevre sorunları, siyasi baskılar, suç, ekonomik istikrarsızlık, hastalık, göç vb. sorunlarla tehdit edildiği anlayışı yerleşmeye başlamıştır(Açıkmeşe:2014, s.242). Richard Ullman, ulusal güvenliği yalnızca askeri açıdan tanımlamanın gerçekliğin yanlış bir görüntüsünü sunduğunu ve bu görüntünün iki kat tehlikeli ve yanıltıcı olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu yanlış görüntü devletlerin askeri tehditlere konsantre olmalarına ve diğer tehlikeleri görmezden gelmelerine sebep olmaktadır(Ullman: 1983, s.129). Bu doğrultuda, Covid-19’un yarattığı yıkım; küresel ekonomideki bozulma, korunmasız bireylerin varlığı, gıda güvenliği, oluşacak sosyolojik, psikolojik ve siyasi sorunlar temelinde kritik güvenlik sorunlarını gündeme getirme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple salgın sonrası süreçte yeni yahut var olan güvenlik sorunlarının daha güçlü bir şekilde gündeme gelmesi beklenmektedir. Bunların yanında; salgın sürecinde uluslararası ilişkiler aktörlerinin hareketleri göz önünde bulundurulduğunda, serbest bilgi akışı temelinde siber egemenlik tartışmalarının da ön plana çıkması olasıdır. Nitekim dünya genelinde Çin’in salgınla alakalı bilgileri geç ya da eksik paylaştığı yönünde bir düşüncenin hakim olduğu görülmektedir. Bu durum salgın sonrası süreçte uluslararası sistemde bir çatışma noktası olmaya aday gözükmektedir. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse; mevcut siber egemenlik tartışmalarının şiddetlenme olasılığı yüksek gözükmektedir. Fakat beklenen tüm bu değişimler elbette salt Covid-19’un varlığıyla alakalı değildir. Beklenen değişimlerin sebebi Covid-19 salgının ortaya çıktığı durumla ilgilidir. Covid-19, zaman-mekan ilişkisinin değişim geçirdiği ve gelişen iletişim ve ulaşım imkanlarının sistemdeki aktörleri her geçen gün birbirlerine daha çok yaklaştırdığı bir durumda ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda salgın, uzun süren statik bir durumun varlığında değil, aksine değişimde yaşanan hızlanmanın gözle görülür bir şekilde arttığı bir mevcut durum içerisinde ortaya çıkmıştır. Yani salgının ortaya çıktığı mevcut durum, sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilerin kırılma noktası ve yapısal sorunların baskılanmasının güçleştiği bir ortamdır. Bu sebeple, öldürücülük düzeyi tarihsel süreçteki diğer salgınlardan düşük olduğu belirtilen Covid-19, beraberinde küresel sorunları da getirmektedir. Bu doğrultuda çalışma, olası küresel sorunları ve bu sorunların uluslararası ilişkilere olası etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

2. COVID-19 VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Salgının uluslararası sistem üzerinde ekonomik, siyasal ve sosyal etkileri olduğu ve bu etkilerin Covid-19 sonrası süreçte hem daha net bir şekilde hissedileceği hem de disiplinde yeni tartışma gündemleri yaratacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte salgının bırakacağı ekonomik, siyasal ve sosyal etkilerin birbirleriyle bağlantılı oldukları ve bu etkilerin sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmeleri için disiplinlerarası bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda çalışma, salgın sonrası süreçle alakalı büyük bir anlatı vadetmemekte ve öngörülen sorunların uluslararası ilişkilere olası yansımalarını tartışmaya açmaktadır. Her ne kadar salgının uzun vadede bırakacağı etkileri tahmin etmek zor olsa da, salgının uluslararası ilişkiler literatüründe küreselleşme tartışmaları temelinde şekillendiği görülmektedir. Emre Erşen şöyle yazmaktadır: *“Son birkaç ay içinde Koronavirüs kriziyle ilgili yapılan analizlerin önemli bir bölümünün özellikle iki nokta üzerinde durduğu görülüyor. Birincisi bu salgının özellikle Soğuk Savaş, sonrası dönemde büyük bir gelişme kaydeden küreselleşme süreci üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri. İkinci nokta ise salgının uluslararası sistemdeki ana aktörlerin konumunda ne tür değişikliklere neden olabileceği. Bu tartışma yapılırken de sıklıkla ABD, Çin, AB ve Dünya Sağlık Örgütü örnekleri kullanılarak salgın sonrasında gerek devletlerin, gerekse de devlet dışı aktörlerin uluslararası sistem içindeki konumlarının geleceğine yönelik saptamalarda bulunuluyor.* (Erşen: 2020, s.59).” Bu noktada belirtmekte fayda var ki çalışmada, salgın sonrası dönemde küreselleşme sürecinin olumsuz bir eğilim izlemeyeceği düşünülmektedir. Zira salgının boyutu, derinliği ve etkileri değerlendirildiğinde ortaya çıkan tablonun ulus-devletlerin tek başlarına başa çıkamayacakları bir tablo olduğu görülmektedir. Nitekim BM Genel Sekreteri Antonio Guterres’in belirttiği gibi; birbirimize bağlı dünyamızdaki en zayıf sağlık sistemi kadar güçlüyüz (UN launches COVID-19 plan that could ‘defeat the virus and build a better world’, UN News, 3.31.2020). Bu sebeple salgın sonrası süreçte yeni tartışma gündemleriyle birlikte küreselleşme sürecinin hızlanması olası gözükmektedir. Bu durumun altında yatan sebep, mevcut durum içerisindeki sorunların, öngörülen kriz tarafından da beslenerek ortaya çıkma olasılığıdır. Bu sorunların ortadan kaldırılmaları yahut tekrardan bastırılmaları küreselleşme sürecinin hızlanmasını gerektirecektir.

Her geçen gün birbirine daha çok bağlanan bir dünyada bu bağlantı noktalarını bir anda koparmak mümkün gözükmediği gibi bu yönde atılacak adımların da öngörülen küresel krizi derinleştireceği düşünülmektedir. Henry Kissenger’ın da belirttiği gibi; hiçbir ülke, ABD bile, tamamen ulusal bir çaba içinde virüsün üstesinden gelemez (Kissenger: 2020). Bununla birlikte, ortaya çıkan tablo sadece sağlık açısından değil ekonomik açıdan da zorlayıcıdır. Lütfi Sunar şöyle aktarmaktadır: *“Rob Vos, Will Martin ve David Laborde, International Food Policy Research Institute için hazırladıkları raporda küresel ekonomideki herhangi %1’lik bir daralmanın, yoksul sayısını ve bununla birlikte gıda güvenliğine sahip olmayan insanların sayısını %2 artıracaklarını (yani 14 milyon kişi) tahmin ediyorlar. Dünya ekonomisinin en iyi ihtimalle %3 ve daha makul bir tahminle %6-7 daralacağı düşünülürse gıda erişiminin nasıl bir tehditle karşı karşıya kaldığı ve bu salgının dünyadaki 50 milyondan fazla insanı mutlak yoksulluğa iteceği görülebilir.* (Sunar: 2020).” Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), gelişmekte olan ülkelerde gelir kayıplarının 220 milyar ABD Dolarını aşacağını, Afrika’daki işlerin yaklaşık yarısının kaybedileceğini; dünya nüfusunun yaklaşık %55’i sosyal korunmadan yoksun olduğundan, bu kayıpların toplumlarda dalga dalga yayılacağını, eğitim ve insan haklarını ve en ağır vakalarda da, temel gıda güvenliğini ve beslenmeyi etkileyeceğini belirtmektedir (UNDP Türkiye: 2020). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise Covid-19’un yarattığı ekonomik bozulmanın dünyanın 3.3 milyar işgücünü etkilemekte olduğunu belirtmektedir (ILO: 2020). Öngörülen bu tabloyla hiçbir devletin tek başına baş edemeyeceği düşünülmektedir. Zira birbirine bağlı bir dünyada ortaya çıkabilecek krizler salt sistemdeki bir aktörün kendisiyle alakalı değildir ve tüm sistemi etkileyecektir. Nitekim devletlerin olası ihracat kısıtlamalarının dünyadaki gıda fiyatlarını etkileyebileceği belirtilmektedir (Glauber vd. 2020). Ludivine Petetin’in belirttiğine göre; bazı devletler ihracat kısıtlamalarını düşünürken, diğerleri kendi topraklarında istikrar ve gıda

güvenliğini sağlamak için ihracat kısıtlamalarını uygulamaya koymuşlardır ve bu önlemler, özellikle yoksul ülkelerde küresel gıda kıtlığı yaratabilir(Petetin: 2020, s.3). Lukasz Gruszcynski, küresel ekonominin, ülkeler arasında emeğin uzmanlaşması üzerine kurulu olduğunu ve belirli bir üründe uzmanlaşmış bölgelerde yaşanacak kırılmaların tedarik zincirlerinin parçalanmasına neden olabileceğini belirtmektedir(Gruszcynski: 2020, s.4). Bu durumun elbette siyasi ve sosyal sonuçları da olacaktır. Mohammad Taghi Sheykhi virüs sonrasında zayıf devletlerde yaşanacak işsizlik sorununun zayıf devletlerden güçlü devletlere doğru bir göçü tetikleyeceğini; bununla birlikte yabancı karşıtı görüşlerin de artabilme ihtimalini göz önünde bulundurarak bu durumun bir çatışma unsuru olabileceğini belirtmektedir(Sheykhi:2020, s.2). Salgın öncesi dönemde zaten göç hareketliliği ve yabancı karşıtı görüşlerde bir artış söz konusuydu. Fakat salgın, mevcut durumdaki sorunları şiddetli bir şekilde gün yüzüne çıkarmakta ve bu sorunların küresel ölçekte hissedilmesine zemin hazırlamaktadır. Euronews'in geçtiği habere göre dünya üzerinde 10 milyondan fazla insanın mülteci kamplarında yaşadıkları ve bu kampların neredeyse hiçbirinin Covid-19 testine tabi tutulmadığı belirtilmektedir(Sade: 2020). Salgın sırasında korunmasız bir ortamda yalnız bırakılmış mülteci gruplarının uluslararası sistemde bir çatışma unsuruna dönüşme ihtimali bulunmaktadır. Bununla birlikte pandemi, halihazırda insani bir krizle karşı karşıya olan ülkelerde daha kırılabilir bir sosyo-politik duruma neden olacak ve sivil huzursuzluk ve şiddet riskini artıracaktır(Global Humanitarian Response Plan Covid-19: 2020, s.15). Benzer şekilde Robert M. Chiles salgının herkesin sağlığını ve güvenliğini tehdit ettiğini, ancak kendi kendini izole kaynaklarından yoksun olan yaşlı, fakir ve mülteci toplulukların hem tıbbi hem de ekonomik olarak orantısız bir şekilde savunmasız olduklarını ve bu doğrultuda en savunmasız kişilerin ihtiyaçlarına yönelmeden, iktidarda olanların daha az güvenli olacaklarını belirtmektedir(Chiles: 2020, s.5). Bu doğrultuda, salgın sürecinde ve sonrası dönemde toplumsal eşitsizliğin derinleşmesi durumu da uluslararası sistemde bir çatışma unsuru olma potansiyeli taşımaktadır. Toplumsal eşitsizliğin derinleşmesi, öngörülen ekonomik krizin derinleşmesiyle paralel değerlendirildiğinde bu durum daha net görülmektedir. Petetin'in şöyle yazmaktadır: "Orta ve uzun vadede, işsizlik oranları dünya çapında büyüdükçe ve hanehalkı geliri azaldıkça, vatandaşlar gıda harcamalarına öncelik verecek. Gıdaya adanmış hanehalkı gelirinin yüzdesi artmaya devam ederken, gıda arzındaki bozulma ve vatandaşların talebi nedeniyle gıda fiyatları yükselmeye devam edecektir(2020)." *Bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama ihtimallerinin, mevcut hoşnutsuzlukları derinleştirme olasılığı taşıdığı düşünülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü ekonomik faaliyetteki düşüşten kaynaklanan gelirler üzerindeki baskının, yoksulluk sınırına yakın veya altındaki işçileri tahrip edeceğini öngörmektedir(ILO: 2020, s.5). Wallerstein, kapitalist bir sistem, üretken süreçler için emeği sağlayan işçilerin olmasını gerektirir yazmaktadır(Wallerstein: 2004, s.32). Bu doğrultuda küresel ölçekte işçiler ve iş gücünü etkileyecek bir krizin büyük etkileri olacağı ve mevcut eşitsizlik durumunu daha da derinleştireceği belirtilebilir. Nitekim Kalkınma Atölyesi'nin hazırladığı raporda şöyle yazmaktadır: "Kuzey yarımkürenin gelişmiş ülkelerinin salgın hastalık karşısında aldıkları ilk önlemler arasında sınırlarının kapatılması yer almaktadır. Böylece gelişmiş AB ve Kuzey Amerika ülkelerine her yıl mevsimlik olarak gerek tarım gerekse tarım dışı sektörlerde istihdam edilmek üzere göç eden geçici göçmen işçiler, uzun bir zamandan sonra uluslararası medyanın önde gelen kuruluşlarının ilk sayfalarında yer almaya başlamıştır(Zırh vd. 2020)." Raporda belirtildiği gibi, işçilerin ve iş gücünün uluslararası medyanın gündemine gelmesi, kapitalist sistemde işçilerin oldukça kritik bir alan kapladıklarını ve bu alanı doğrudan etkileyecek olası bir krizin kritik sonuçlar doğurabilme ihtimalini göstermektedir.*

Salgına karşı alınan önlemler temelinde ortaya çıkan sosyal izolasyon durumunun da mevcut sorunları derinleştirebilme ve yeni sorunları gündeme getirebilme ihtimali vardır. Sosyal izolasyon sürecinin bir yönüyle dijitalleşme sürecini hızlandıran bir etki yarattığı görülmektedir. Meltem Müftüler-Baç şöyle yazmaktadır: "...küresel kriz, yeni fırsatlar da doğurmuştur. Evlerinde sosyal izolasyona uymak zorunda kalan iş ve eğitim dünyası normal bir zamanda çok uzun sürebilecek bir atılım ile uzaktan erişime geçmiş ve bu uzaktan erişim modelleri ile çalışma ve eğitim hayatlarının devamının mümkün olduğu görülmüştür. Kamu ve özel sektör çalışanlarının telekonferans yöntemi

ile sürdürülmesi ise fiziksel mekanın getirdiği kısıtların aşıldığı, başka bir çalışma sisteminin şekillendiği düzenin ilk sinyallerini vermiştir. Bu yeni oluşum hükümetlerin, çok uluslu şirketlerin, toplumların uzun vadeli sosyal izolasyonları göze alarak yeni kapasiteler geliştirmesi için bir ortam hazırlamaktadır(Müftüler-Baç: 2020, ss.22-23).” Fakat bu durum, dijital uçurum göz önünde bulundurulduğunda mevcut eşitsizlikleri derinleştirme ve yeni eşitsizlikler yaratma olasılığını da içinde barındırmaktadır. Örneğin okulların kapanmasının ve uzaktan eğitim imkanlarının kullanılmasının daha savunmasız öğrencilerin eğitim sistemine geri dönemeyebileceği bir ortam hazırlama olasılığı bulunmaktadır(Global Humanitarian Response PlanCpvid-19: 2020, s.15). Benzer şekilde Chiles, Covid-19’un bilgi ekonomisi çalışanları ile emek havuzunun geri kalanı arasındaki uçurumu genişletmekle tehdit ettiğini belirtmektedir(Chiles: 2020, s.3). Tüm bunların yanında, salgın süreci ve sonrasında terör örgütlerinin gelişme ve yayılma şansı bulma olasılığı da küresel ölçekte bir başka çatışma unsuru olarak değerlendirilebilir. Greg Simons ve Cristina Bianca farklı terörist, isyancı ve suçlu grupların, güçlerini ve etkilerini artırmak için Covid-19’un yarattığı yeni olasılıkları kullanmakta olduklarını ve bu durumu avantaja çevirmek için sadece şiddet yoluna başvurmadıklarını, insani yardım yoluyla da siyasi meşruiyet kazanmaya çalıştıklarını aktarmaktadırlar(Simons, Bianca: 2020). Benzer şekilde DW’de geçen habere göre, güvenlik analisti Bulama Bukarti terör örgütlerinin salgının yarattığı insani boşluktan faydalanabileceklerini belirtmektedir(Increased terror attacks in Africa amid coronavirus pandemic, DW, 09.04.2020). Görüldüğü gibi, mevcut tablo ve ortaya çıkabilecek olası sorunlar devletlerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri ölçekte krizleri öngörmektedir. Bu doğrultuda, devletler salgının başlangıcında ani bir tepki olarak içe kapanma, sınırları kapatma ve kendi kendine yetme gibi politikalara yönelmiş olsalar da bu politikaların sürdürülebilir olmadıkları görülmektedir. Zira Robert Malley’in belirttiği gibi Covid-19 herhangi bir yerde devam ederse, sınırların kapatılması çabalarına bakılmaksızın her yerde yeni bir tehdit olarak kalacaktır(Malley: 2020). Bu sebeple salgın sonrası süreçte küreselleşme sürecinin olumsuz bir eğilim izlemeyeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, salgının birey üzerinde bıraktığı etki ve genel olarak devletlerin salgını yönetmede yetersiz kalmalarının yarattığı durum, öngörülen kriz ortamı içerisinde değerlendirildiğinde, salgın sonrası süreçte ulus-devletlerin zayıflayabilme olasılığının yüksek olduğu düşünülmektedir. Sosyal izolasyon sürecinin bireyleri nasıl etkilediği ve bu durumun sosyolojik ve psikolojik sonuçları çerçevesinde ulus-devlete aidiyetin nasıl etkileneceği, salgın sonrası süreçte ulus-devleti etkileyecek en önemli unsurlardan birisidir. Tüm bu sorunlar ve bu sorunların derinleşmesi ihtimali uluslararası sistemde güvenlik anlayışını dönüştürme potansiyeline sahiptir. Łukasz Sułkowski temel değişimin muhtemelen hükümetlerin sağlık hizmetlerine yönelik tutumu olacağını ve bunun daha çok güvenlik yönetimi ve afet tıbbi temelinde şekilleneceğini belirtmektedir(Sułkowski: 2020, s.6). Salgının bıraktığı etki sonucunda, ileride oluşabilecek benzeri sorunların ulusal güvenlik algılamasında önem kazanacağı düşünülmektedir.

Salgın sonrası süreçte güvenlik algısının değişmesi ve küreselleşme sürecinin hızlanmasının yanı sıra siber egemenlik tartışmalarının şiddetli bir şekilde gündeme gelmesi beklenmektedir. Fakat siber egemenlik tartışmalarının salt salgın sonrası süreçle ilgili olduğunu söylemek yanıltıcı olacaktır. Zira salgından önce Çin’in ve Batı’nın sahip oldukları siber egemenlik anlayışları uluslararası sistemde yeni bir rekabet alanı oluşturmaya başlamıştı. Nitekim US National Cyber Strategy 2018’de şöyle yazmaktadır: “Rakiplerimiz, kendileri açık internetten yararlanırken, kendi halklarının erişimini daraltır, kontrol eder ve uluslararası forumlarda açık internet ilkelerini aktif olarak zayıflatırlar... egemenlik kavramlarının arkasına saklanırlar ve bireylere, ticari ve ticari olmayan çıkarlara ve dünya çapındaki hükümetlere önemli ekonomik bozulma ve zarar verirler(National Cyber Strategy: 2018, s.1).” İnternetin sınırsız doğasını vurgulayan Batılı zihniyetin aksine Çin’in yaklaşımının altında yatan şey, siber uzayın ulusal egemenliğin doğal uzantısı veya yeni bir boyutu olduğu varsayımıdır(Yangyue: 2016, s.50). Bu iki farklı bakış açısının, serbest bilgi akışı temelinde bir çatışma unsuru oluşturduğu görülmektedir. Buna ek olarak, salgın sürecinde özellikle ABD önderliğinde salgının sebebi olarak Çin’in bilgi akışını engellemesi temelinde bir söylemin inşa edildiği görülmektedir. Bu durum ilerleyen süreçte siber

egemenlik tartışmalarının şiddetleneceğine dair güçlü sinyaller vermektedir. Edibe Sözen şöyle yazmaktadır: “*Çağımız söylem çağıdır. Yüzyılımızın ‘söylemi’ keşfinden sonra, beşeri bilimlerde ve hatta belki de doğa bilimlerinde, son noktada bel bağlayabileceğimiz nihai varoluş tarzları yok artık; artık madde, gerçeklik, idealar dünyası, hayatın katı olguları, bir nihai başvuru noktası olarak deney ve gözlem, bir nihai dayanak noktası olarak akıl yok; aslında söylemler dışında bir şeyimiz yok*”(Sözen: 2017, s.9).” Bu sebeple, özellikle ABD önderliğinde Çin ve Covid-19 arasında kurulan ilişki temelinde oluşturulan söylemin kendi gerçekliğini yaratma ihtimali yüksektir. Nitekim Google arama verilerine bakıldığında Çin ve Covid-19 terimlerinin birlikte aratılma düzeyi oldukça ilgi çekicidir(Google Trends: 2020). Benzer şekilde, oluşturulan bu söylemle ilişkili olarak Twitter’da özellikle Çin’e karşı ırkçı söylemlerin yükseliş gösterdiği belirtilmektedir(Schild vd. 2020, s.5). Minxin Pei ise şöyle yazmaktadır: “*Amerikalılar uzun zamandır ülkeleri ve Çin arasındaki ideolojik uçurumun farkında olsalar da, çoğu için bu büyük bir ölçüde soyutlamaydı. Fakat Covid-19 salgını, bu soyutlamayı gerçeğe dönüştürdü. İlk kez kendi ülkelerinde hayatlarını sürdüren sıradan Amerikalılar uzak bir ülkedeki politik baskılar yüzünden ekonomik ve fiziksel olarak hayatta kalamamaktan korkuyorlar*(Pei: 2020). Bu doğrultuda, salgın sonrası süreçte serbest bilgi akışı temelinde siber egemenlik tartışmalarının gündeme gelmesi ve Çin’in siber egemenlik anlayışının bir küresel güvenlik tehdidi olarak nitelendirilmesi olası gözükmektedir.

3. SONUÇ

Mevcut bir durum, içerisinde barındırdığı şeyler arasındaki ilişkiler çerçevesinde oluşmaktadır. Bir mevcut durum içerisinde ortaya çıkmış olan Covid-19 salgını kaçınılmaz olarak bir takım değişimleri de beraberinde getirmektedir. Çalışmada değinildiği gibi, salgının bir takım küresel sonuçlar doğuracağı öngörülmektedir. Salgının küresel ticareti etkilediği, dünya nüfusunun büyük bir kısmını yoksullukla tehdit ettiği düşünülmektedir. Bu durum toplumsal alana yansıtıldığında, mevcut eşitsizliklerin derinleşme olasılığının yüksek olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, derinleşen eşitsizlik durumu doğrudan yahut dolaylı bir şekilde uluslararası sistemi etkileme potansiyeli taşımaktadır. Yoksulluk tehdidiyle karşı karşıya kalan toplumsal grupların yeni bir göç dalgasını tetikleme ihtimali ve bununla birlikte yabancı karşıtı görüşlerin de artma potansiyeli, uluslararası sistemde bir çatışma unsuru oluşturmaya aday gözükmektedir. Benzer şekilde, yoksulluk tehdidiyle karşı karşıya kalan grupların terör örgütleri karşısında savunmasız kalmaları durumu, küresel terörizmi besleyecek güçlü bir hat oluşturma olasılığına sahiptir. Bu noktada belki de en belirleyicifaktör, salgın sürecinde bir başına kalan toplumsal grupların ulus-devlete aidiyetlerinin nasıl etkileneceği olacaktır. Tüm bunların yanında, Covid-19 ile birlikte mevcut ulusal güvenlik anlayışlarının küresel bir salgına karşı hazırlıklı olmadıkları görülmüştür. Bu doğrultuda ulusal güvenlik anlayışlarının dönüşüm geçirebilecekleri düşünülmektedir. Covid-19’un küresel yaratacağı olası sonuçlar temelindeki bu değerlendirmeler gözönünde bulundurulduğunda, salgın sonrası süreçte bu sorunların atlatılması için küreselleşme sürecinin hızlanacağı düşünülmektedir. Salgın sürecinde ABD önderliğinde Çin ve Covid-19 arasında ilişki kuran görüşlerin gündeme getirilmesi bu doğrultuda değerlendirildiğinde; salgın sonrası süreçte siber egemenlik tartışmaları temelinde küreselleşme sürecinin hızlanma olasılığı yüksek gözükmektedir. Bu durum aynı zamanda Batı’nın ve Çin’in siber egemenlik anlayışları arasındaki farklılığın salgın sonrası süreçte güçlenebileceği ve bu doğrultuda yeni bir çatışma unsurunun oluşabileceği bir tabloyu öngörmektedir.

KAYNAKÇA

Açıkmeşe, Sinem Akgül(2014). “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenikleştirme.” Haz.Evren Balta. Küresel Siyasete Giriş. İstanbul: İletişim Yayınları. 239-257.

Berger, Peter, Thomas Luckman(2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası. Çev. Vefa Saygın Öğütle. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Chiles, Robert(2020). Global food systems in the post-coronavirus era. 14.05.2020. <https://doi.org/10.31235/osf.io/4mn8u>

Deutsche Welle(2020). "Increased terror attacks in Africa amid coronavirus pandemic." <https://www.dw.com/en/increased-terror-attacks-in-africa-amid-coronavirus-pandemic/a-53066398>. 14.05.2020.

Erşen, Emre(2020). "Koronavirüs, Küreselleşme ve Uluslararası Sistem." Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar Yeni Trendler. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi. 58-62

Euronews(2020). "Koronavirüs testi yapılmayan mülteci kampları risk altında: Lübnan'daki kampta ilk vaka". <https://tr.euronews.com/2020/04/22/koronavirus-testi-yapılmayan-multeci-kamplar-risk-alt-nda-lubnan-daki-kampta-ilk-vaka>. 14.05.2020.

Glauber, Joseph, David Laborde, Will Martin, Rob Vos(2020). International Food Policy Research Institute. <https://www.ifpri.org/blog/covid-19-trade-restrictions-are-worst-possible-response-safeguard-food-security>. 14.05.2020.

Gruszczynski, Lukasz(2020). "The COVID-19 Pandemic and International Trade: Temporary Turbulence or Paradigm Shift?" European Journal of Risk 14.05.2020. <https://doi.org/10.1017/err.2020.29>

<https://trends.google.com/trends/explore?q=china%20covid-19>. 14.05.2020.

International Labour Organisation(2020). https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf. 14.05.2020.

International Labour Organization(2020). https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/WCMS_738753/lang--en/index.htm. 14.05.2020.

Kalkınma Atölyesi. "Korona Virüs Salgınının Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri ve Onların Çocukları ile Bitkisel Üretime Olası Etkisi, Kalkınma Atölyesi." <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/Virus%20mu%20yoksulluk%20mu.pdf>. 14.05.2020.

Kissenger, Henry(2020). The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order. <https://www.henryakissinger.com/articles/the-coronavirus-pandemic-will-forever-alter-the-world-order/>. 14.05.2020.

Malley, Robert(2020). "The International Order After COVID-19." Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/pandemic-nativism-versus-globalism-by-robert-malley-2020-04>. 14.05.2020.

Müftüler-Baç, Meltem(2020). "Küresel Salgın Tehdidi Altında Küresel Sistem." Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar Yeni Trendler. Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi. 20-24.

National Cyber Strategy(2018). <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/09/National-Cyber-Strategy.pdf>. 14.05.2020.

Pei, Minxin(2020). "COVID-19 Is Finishing Off the Sino-American Relationship." Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-america-relations-after-covid19-pandemic-by-minxin-pei-2020-04>. 14.05.2020.

Petetin, Ludivin(2020). "The Covid-19 Crisis: An Opportunity to Integrate Food Democracy into Post Pandemic Food Systems." European Journal of Risk Regulation. <https://doi.org/10.1017/err.2020.40>

Schild, Leonard, Chen Ling, Jeremy Blackburn, Gianluca Stringhini, Yang Zhang, and Savvas Zannettou, "Go eat a bat, Chang!": An Early Look on the Emergence of Sinophobic Behavior on

- Web Communities in the Face of COVID-19, arXiv:2004.04046. <https://arxiv.org/pdf/2004.04046.pdf>. 14.05.2020.
- Sheykhi, Mohammad Taghi(2020). “Coronavirus Environment vs Socio-Economic and Demographic Problems Followed: A Sociological Appraisal”, SIASAT Journal of Social, Cultural and Political Studies, 4 (2) 1-6. 14.05.2020. <https://doi.org/10.33258/siasat.v4i2.49>
- Simons, Greg, Cristina Bianca(2020). “The Specter of Terrorism During the Coronavirus Pandemic.” E-International Relations. <https://www.e-ir.info/2020/05/08/the-specter-of-terrorism-during-the-coronavirus-pandemic/>. 14.05.2020.
- Sözen, Edibe(2017). Söylem. İstanbul: Profilkitap.
- Sułkowski, Łukasz(2020). “Covid-19 Pandemic; Recession, Virtual Revolution Leading to De-globalization?” Journal of Intercultural Management, Vol:12, No:1. 1-11. <https://doi.org/10.2478/joim-2020-0029>
- Sunar, Lütfi(2020). Salgınla Mücadelenin İlk Eşiği: Eşitsizlikler. Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı. <https://tyap.net/sgmi>. 14.05.2020.
- Ullman, Richard H.(1983) “Redefining Security.” International Security, Vol.8, No.1. 129-153.
- UN News(2020). <https://news.un.org/en/story/2020/03/1060702>. 14.05.2020.
- UN OCHA(2020). Global Humanitarian Response Plan Covid-19. 14.05.2020. <https://doi.org/10.1108/oxan-db251990>
- UNDP Türkiye(2020). COVID-19: Gelişmekte olan ülkelerde ufukta beliren kriz, ekonomileri mahvetme ve eşitsizlikleri artırma riski taşıyor. <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/articles/2020/03/COVID19-ve-esitsizlikler.html>. 14.05.2020.
- Wallerstein, Immanuel(2004). World-Systems Analysis. London:Duke University Press.
- Yangyue, Liu “China’s Perspective on Cyber Security.” Massachusetts Institute of Technology Political Science Department Research Paper No.2016-2. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2734336. 14.05.2020.